Otázka: Lakomec

Předmět: Český jazyk (literatura)

Přidal(a): Anna, Čobis+

Molière (1622–1673)

- Vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin, představitel francouzského klasicismu a nejslavnější autor francouzských komedií.
- Pocházel z dobře zajištěné rodiny královského čalouníka. Studoval práva a měl se stát notářem. Místo toho se ale přidal ke kočovné herecké společnosti. Poté se vrátil do Paříže a v jednadvaceti letech založil vlastní divadlo.
- V roce 1658 vystoupil před králem Ludvíkem XIV., který byl z jeho her nadšený. Povolání herce a dramatika komedií bylo v té době považováno za podřadné – proto si zvolil pseudonym, aby neudělal ostudu své rodině.
- Byl velmi často napadán církví a šlechtou za ostrou kritiku společnosti, král nad ním však držel ochrannou ruku a jeho spolek byl nazván Královskou divadelní společností.
- Za svůj život napsal přes třicet divadelních her a zásadně ovlivnil vývoj evropské komedie.
- Ve svých hrách se zaměřoval na kritiku lidských slabostí a společenských nešvarů, například lakoty, pokrytectví, snobství nebo domýšlivosti. Zabýval se také postavením žen a dohodnutými sňatky v tehdejší společnosti.
- Zemřel po čtvrtém představení své hry *Zdravý nemocný* (krátce po převozu z divadla). Ačkoliv v této hře hrál hlavního hypochondra a skutečně vykašlával krev, diváci si mysleli, že to hraje. Zemřel náhle a nestihl se vzdát svého hereckého povolání, a proto jej církev odmítla křesťansky pohřbít na posvěcené půdě. Zasahovat musel opět sám král.

Styl tvorby:

- Jeho tvorba vychází z klasicistního důrazu na řád, přehlednost a jasnou kompozici, zároveň však působí velmi živě a divadelně.
- Typické jsou pro něj výrazně typizované postavy, u nichž jedna vlastnost převládá natolik, že určuje celé jejich jednání a stává se zdrojem komiky.
- Ve hrách hojně využívá situační komiku, slovní humor, ironii, nadsázku, nedorozumění a ostré dialogy.
- Důležitý je kontrast mezi přetvářkou a pravdou, rozumem a zaslepeností nebo mezi vnějším dojmem a skutečnou povahou člověka.
- Jeho jazyk je svižný, srozumitelný a dobře přizpůsobený jevištnímu projevu, takže hry působí přirozeně a dramaticky.
- Molièrovy komedie spojují zábavnost s mravní kritikou, a právě proto zůstávají nadčasové a aktuální i pro dnešního diváka.

Jeho významné hry:

- Lakomec
- Tartuffe neboli Podvodník
- Don Juan neboli Kamenná hostina
- Misantrop
- Zdravý nemocný

Literárněhistorický kontext

Klasicismus:

- Vznikl ve Francii ve 2. polovině 17. století a přetrval do konce 18. století.
- Kladl absolutní důraz na rozum (racionalismus), jasnost, harmonii, pevný řád, uměřenost a pravidelnost. Znamenal velký příklon k antickým vzorům a inspiraci Aristotelovou *Poetikou*.
- Antika byla chápána jako nedostižný ideál, z něhož se musí vycházet.
- Žánry se přísně dělily na vysoké (epos, óda, tragédie – hrdiny byli šlechtici a vladaři) a nízké (bajka, satira, komedie, píseň – hrdiny byli měšťané a prostý lid). Tyto žánry a slovníky postav se nesměly míchat.
- Vyhraňování literárních typů (postavy mají jednu dominantní vlastnost, např. typický

lakomec, intrikán, ctnostná žena).

Pravidla klasického dramatu:

- Musela být dodržována tzv. zásada trojí jednoty – děje (jedna hlavní dějová linie bez odboček), místa (vše se hraje v jedné místnosti) a času (děj se odehraje během 24 hodin).

Rozbor díla: Lakomec (1668)

Základní charakteristika:

- **Literární druh:** Drama (text je primárně určen pro ztvárnění na jevišti, děj tvoří dialogy, promluvy se střídají v replikách).
- **Literární žánr:** Klasicistní charakterová komedie (patří mezi tzv. nízké žánry, objevuje se zde směšné napodobování skutečnosti, ostře kritizuje postavy a jejich špatné vlastnosti).

Téma a motivy:

- **Téma:** Zničující chamtivost a lakota; generační spor otce a dětí ohledně lásky a peněz.
- **Motivy:** Peníze, pokladnička, intriky, domluvené sňatky, láska, sobectví, nedorozumění, odcizení v rodině.

Hlavní myšlenka:

- Negativní vliv peněz a chamtivosti na charakter člověka. Lakota dokáže zcela zničit rodinné a mezilidské vztahy a může člověka dohnat až k naprostému šílenství a paranoie. Peníze by neměly být nejvyšším smyslem života.

Námět (inspirace autora):

- Molière se silně inspiroval antickým dílem *Komedie o hrnci* (Aulularia) od římského autora Plauta. Z této hry převzal hlavní motiv starce posedlého hlídáním svého zakopaného pokladu.

Kompoziční výstavba:

- Hra je psána chronologicky a skládá se výhradně z replik postav a scénických (režijních) poznámek v závorkách.
- Klasické dělení divadelní hry – je rozdělena na 5 jednání (aktů) a celkem na 38 výstupů.
- Ve hře je použita typická komediální technika nedorozumění. Autor využívá situační komiku (komické situace na scéně) i jazykovou komiku (vtipné přeslechy).
- Dodržuje klasicistní pravidla (zásadu tří jednot – vše se odehrává v jednom domě během jednoho dne), ale na druhou stranu klasicismu částečně odporuje tím, že je na rozdíl od tehdejších zvyklostí psána prózou, nikoliv veršem. Využívá antickou divadelní techniku *deus ex machina* (nečekané a náhlé vyřešení zamotaného děje na úplném konciásahem zvenčí).

Vypravěč a vyprávěcí způsoby:

- V dramatu se nevyskytuje žádný klasický vypravěč.
- Děj je tvořen výhradně promluvami a jednáním samotných postav na jevišti.

Typy promluv:

- Dialogy (rozmluvy dvou a více postav tvořené replikami), monology (promluva jedné postavy, která nepočítá s odpovědí – slavný je např. Harpagonův šílený monolog o ukradené pokladničce).

Jazykové prostředky, tropy a figury:

- Jazyk je velice živý, svižný a bohatý. Hra je psána neutrálním spisovným jazykem, v dnešních překladech (např. od V. Mikeše) působí velmi moderně.
- Molière používá tzv. jazykovou charakteristiku postav. Bohatí měšťané mluví spisovně a vznešeně, naopak služebnictvo občas využívá hovorové, nespisovné až vulgární výrazy.
- Z tropů a figur se často objevují metafory, nadsázka (hyperbola), silná ironie a slovní hříčky založené na nedorozumění a přesleších (např. „o dívce“ vs. „o kasičce“). **Veršová výstavba:** chybí, komedie je psána v próze.

Postavy:

- **Harpagon** – Typizovaná postava klasicismu. Chamtivý, sobecký a neuvěřitelně lakomý bohatý pařížský měšťan (vdovec). Je zcela zaslepený svými penězi (působí jako lichvář). Je bezcitný a pro peníze je ochoten jít přes mrtvoly. Naprosto mu nezáleží na citech a štěstí svých dětí, chce je jen co nejvýhodněji provdat a oženit (zbavit se jich). Peníze jsou jeho jediným smyslem života.
- **Kleantes** – Harpagonův syn. Mladík s dobrým vychováním, kultivovaný a upřímně zamilovaný. Chce se vzepřít tyranii svého otce a vzít si chudou Marianu.
- **Eliška** – Harpagonova dcera. Věří v pravou lásku a tajně miluje správce Valéra. Bojí se otcova hněvu.
- **Mariana** – Chudá, skromná, plachá a křehká dívka, která žije jen s nemocnou matkou. Starého Harpagona si vzít nechce, ale z finanční nouze svolí. Miluje Kleanta.
- **Valér** – Mladý šlechtic, který tajně pracuje jako správce v Harpagonově domě jen proto, aby mohl být nablízku milované Elišce. Chová se k Harpagonovi velmi úlisně, neustále mu pochlebuje a dává mu za pravdu, čímž chce získat jeho přízeň a souhlas ke sňatku.
- **Anselm** – Bohatý, starý, dobrosrdečný a štědrý šlechtic, kterého Harpagon určí za muže své dceři Elišce (protože nechce žádné věno). Na úplném konci se ukáže, že je ztraceným otcem Mariany a Valéra, čímž zvrátí dosavadní průběh děje.
- **Frosina** – Chytrá a výmluvná intrikánka a dohazovačka. Původně pracuje pro Harpagona, ale když zjistí, že jí lakomec nezaplatí, rozhodne se z pomsty pomoci mladým milencům.
- **Jakub** – Harpagonův sluha na všechno (dělá mu kuchaře i kočího, podle toho si neustále střídá kuchařskou a kočírovskou čepici). Návidí správce Valéra a z pomstychtivosti ho křivě obviní z krádeže pokladničky.

- **Čipera (La Flèche)** – Vychytralý sluha Kleanta, který z touhy pomoci svému pánovi tajně ukradne na zahradě Harpagonovu pokladničku, čímž vyvolá hlavní krizi.

Časoprostor:

- Příběh se odehrává ve 2. polovině 17. století (v době autorovy současnosti).
- Děj je plně koncentrován (podle pravidla tří jednot) a odehrává se pouze v interiéru a na zahradě pařížského domu měšťana Harpagona, a to během jediného dne.

Děj (obsah) díla:

Hlavní postavou komedie je pařížský měšťan Harpagon, vdovec, jehož jedinou životní láskou a smyslem bytí je hromadění a hlídání peněz. Tento absolutní lakomec a lichvář tyranizuje celý svůj dům. Má dvě dospělé děti – Elišku a Kleanta –, ale na jejich štěstí mu vůbec nezáleží. Chce na nich jen vydělat, a tak pro ně tajně domlouvá sňatky s bohatými a starými lidmi, od kterých nebude muset platit žádné věno. Sám si navíc vyhlídl mladičkou, ale chudou dívku Marianu a chce se s ní oženit. Netuší však, že Mariana se tajně miluje s jeho synem Kleantem. Aby se situace v domě ještě více zkomplikovala, jeho dcera Eliška se potají zasnoubí s Valérem. Tento mladý šlechtic se nechal v domě zaměstnat jako ponížený správce a úlisně Harpagonovi ve všem pochlebuje, jen aby mohl být s Eliškou. Harpagon je natolik lakomý i ke svému vlastnímu služebnictvu, že nechce nikomu za nic platit a nutí kuchaře Jakuba dělat současně i kočího. Kuchař Jakuba proto velmi nenávidí správce Valéra, protože ten otci ve spořivosti falešně přikyvuje.

Do domu přichází dohazovačka Frosina, aby dojednala sňatek Harpagona a Mariany. Frosina dívku přesvědčuje, že si sice vezme odporného starce, ale ten brzy zemře a ona získá obrovské dědictví. Když Mariana dorazí do domu na námluvy, ke svému obrovskému překvapení zjistí, že oním domnělým synem starého ženicha je právě její milovaný Kleantes. Dohazovačka Frosina po Harpagonovi požaduje za svou odvedenou práci zaplatit, ale znovu se ukáže jeho pravý charakter – lakomec odmítne dát jí jedinou minci. Uražená Frosina se proto ze vzteku rozhodne změnit strany a pomoci mladému páru. Během hádky mezi rozzuřeným otcem a synem ohledně Mariany zjistí Kleantův mazaný sluha Čipera, kde má Harpagon na zahradě zakopanou truhličku plnou zlaťáků, a s radostí ji svému pánovi ukradne.

Jakmile Harpagon zjistí, že jeho poklad zmizel, naprosto zešílí. Chce vyslýchat a mučit celé

město včetně sebe a ihned povolává policii (zde nastává jeho slavný monolog). Během zuřivého vyšetřování se komisař ptá kuchaře Jakuba, zda neviděl zloděje. Kuchař využije příležitosti k pomstě a zcela lživě označí za zloděje správce Valéra. Harpagon tak dotlačí nevinného Valéra k výslechu a vzniká nejslavnější komediální dialog celé hry. Oba muži mluví o tom, co pro ně na světě znamená nejvíc, aniž by však používali konkrétní jména – zatímco pološílený Harpagon mluví celou dobu o své ukradené pokladničce, zamilovaný Valér mluví o tajně zasnoubené Elišce. Situace je plná jazykových přeslechů (např. Valér se brání: „Nemohl jsem se ubránit její kráse, já ji nezcizil," což Harpagon pochopí jako přiznání ke krádeži krásné truhličky).

Když se situace s křikem a výhrůžkami šibenicí vyjasní a Harpagon zjistí, že správce chce ve skutečnosti jeho dceru, zdá se být situace pro mladé milence naprosto neřešitelná. V tu chvíli ale na scénu přistupuje bohatý a starý šlechtic Anselm, kterého Harpagon už dříve vnutil dceři jako ženicha. Zde Molière klasicky a takřka pohádkově rozuzluje děj antickou technikou *deus ex machina*: ukáže se totiž, že moudrý šlechtic Anselm je dlouho ztraceným a oplakávaným otcem jak Valéra, tak Mariany, kteří kdysi jako děti přežili obrovské námořní neštěstí. Harpagon je ochoten přistoupit na všechny sňatky s jedinou podmínkou – pokud mu Kleantes vrátí jeho pokladničku a Anselm zaplatí všechny náklady za svatby včetně šatů pro něj. Dobrosrdečný Anselm s radostí souhlasí. Příběh končí šťastně – obě mladé dvojice mohou slavit sňatek a starý Harpagon opět něžně a osaměle objímá jedinou věc, kterou na světě opravdu miluje – svou pokladničku.

Přijetí díla, kritika:

- Molièrovo dílo nemělo u tehdejších pařížských diváků bezprostředně po své premiéře značný úspěch, jelikož Molière opět předstihl dobový vkus. Hra je napsána v próze, což vzdělanému publiku, které bylo zvyklé na zvučné a veršované klasicistní tragédie od autorů jako Racine či Corneille, přišlo příliš obyčejné a nízké.
- Dílo se setkalo s odporem u mnoha vlivných měšťanů a šlechticů, kteří se v negativní postavě starého sobce poznali. Následné generace však uznaly genialitu hry.

Inspirace dílem:

- Tato hra patří do základního světového divadelního repertoáru a dodnes je uváděna na prknech mnoha národních i menších divadel po celém světě.

- Hra se dočkala obrovského množství divadelních i filmových zpracování. Nejslavnějším zpracováním je legendární francouzský film *Lakomec* z roku 1980, který režíroval Jean Girault společně s Louisem de Funèsem, jenž zde ztvárnil svou nezapomenutelnou a zcela ikonickou životní roli Harpagona.
- Dalším vynikajícím divadelním zpracováním v českém prostředí bylo ztvárnění Harpagona Františkem Filipovským nebo nověji Viktorem Preissem.

Vlastní názor:

Kniha se mi velmi líbila. Její zápletka byla nápaditá a dílo mě po celou dobu upřímně bavilo. Postavy, přestože jsou to jen klasicistní typy plné chyb, byly skvěle vymyšlené, a rozuzlení celé hry bylo poměrně neočekávané (díky technice deus ex machina). Nejcennější mi ale připadá samotné poselství hry, protože hlavní téma je obrovsky aktuální i dnes. Molière přesně a satiricky upozorňuje na to, že chamtivost, bezohlednost a láska pouze k penězům jsou vlastnosti, které dokážou zničit rodinu bez ohledu na to, v jakém století se zrovna nacházíme.

Úryvek:

> *HARPAGON. Kliď se hned a bez odmluvy! Táhni odsud, zapřísáhlý darebo a šibeničníku!*
>
> *ČIPERA (stranou). Co jsem živ, neviděl jsem tak zlého člověka jako tento proklatý dědek, a já myslím, ten má jistě čerta v těle!*
>
> *HARPAGON. Co to huhláš mezi zuby?*
>
> *ČIPERA. Proč mne vyháníte?*
>
> *HARPAGON. A ty se ještě ptáš, lotře, po důvodech? Rychle, kliď se, než tě*

zabiju.

ČIPERA. Co jsem vám udělal?

HARPAGON. Tys udělal, že chci, abysi se klidil!

ČIPERA. Můj pán, váš syn, nařídil mi, bych jej očekával.

HARPAGON. Jdi jej očekávat na ulici, a ne v mém domě, kde stále stojíš vztýčen jako na stráži vyzvídaje, co se kde šustne a využitkuješ všecko! Nechci míti stále kol sebe špehouna svého počínání a zrádce, jehož proklaté oči sledují každý krok můj, hltají vše, co je mým, a čenichají na všech stranách, kde, co se dá ukradnout!

ČIPERA. Rád bych věděl, jak vás někdo může okrásti? Což jste k okradení, když vše uzavíráte, a jste na stráži ve dne v noci?

HARPAGON. Zavírám, co za dobré uznávám a stojím na stráži, jak se mi zlíbí. Což není stále dost špiclů okolo, kteří na vše pozor dávají? (Stranou.) Chvěji se, jestli jen nevypátral mé peníze? (Nahlas.) Či nerozkřikoval jsi po městě, že ukrývám doma peníze?

ČIPERA. Vy máte schované peníze?

HARPAGON. Ne, ničemo, to jsem neřek! (K sobě.) Já se vzteknu! (Nahlas.) Ptám se jen, jestli jsi v své zlomyslnosti podobné řeči neroztrušoval?

ČIPERA. Hm, co mi po tom, máte-li peníze, nebo ne, to je mi pořád pět!

HARPAGON (zvedá ruku, by jej poličkoval). Ty ještě rozumuješ? Vytáhám ti za uši, a tím ukončím tvé rozumování. Kliď se odsud, naposled!

ČIPERA. Nu dobrá, – já jdu!

HARPAGON. Stůj! Neodnášíš mi ničeho?

ČIPERA. Co bych vám mohl odnésti?

HARPAGON. Pojď blíž, ať se přesvědčím; ukaž mi ruce!

ČIPERA. Tak se podívejte!

HARPAGON. A druhou ruku!

ČIPERA. Druhou?

HARPAGON. Ovšem!

ČIPERA. Zde ji máte.

HARPAGON (s pokynem na jeho kalhoty). Nu, a tam jsi ničeho nestrčil?

ČIPERA. Podívejte se sám!

HARPAGON (omakávaje mu spodky). Takové široké kalhoty, jako ty máš, jsou pravé skrýše pro kradené věci. Každého pověsit, kdo má takové kalhoty.

ČIPERA (stranou). Takový chlap by již zasloužil, čeho se tak obává! Byla by to věru pravá rozkoš toho okrásti.

HARPAGON. Co?

ČIPERA. Jak?

> *HARPAGON. Co to mluvíš o kradení?*
>
> *ČIPERA. Povídám, že mne všade prohlížíte, jako bych vás byl skutečně okradl.*
>
> *HARPAGON. To právě chci učiniti. (Hrabe se v jeho kapsách.)*
>
> *ČIPERA (stranou). Mor na lakotu i lakomce!*

Kontext díla, téma úryvku:

- Tento výňatek je z Výstupu 3 a je zde popisováno Harpagonovo zacházení se Kleantovým sluhou Čiperou (v některých knihách též jako ***LA FLÈCHE*****).**
- Úryvek dává jasně najevo Harpagonovo velmi lakomé a chamtivé chování. Před touto scénou předchází rozhovor mezi Kleantem a Eliškou, ohledně způsobu, jakým se pokusí přemluvit tatínka, aby jim svolil k svatbám. Jakmile ovšem slyší otce nadávat raději odcházejí.
- Po úryvku následuje pasáž, kde si Harpagon na Čiperu u Kleanta velmi stěžuje. Následně vylíčí dvojici potomků svou náklonost ke Kleantovi milované Marianě.

Čas úryvku:

- Tento úryvek je jakousi dělící čarou mezi 2. a 4. výstupem, které jsou pro děj stěžejní (viz. téma úryvku).